

СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 332.1

Стукало Н. В.

Деркач М. І.

Визначено сучасні детермінанти регіонального розвитку, основною метою якого є стабільне покращення якості життя усіх верств населення. Детермінанти регіонального розвитку було поділено, з одного боку, на локальні, регіональні, національні та глобальні, а з іншого – на індивідуальні, корпоративні, галузеві, макроекономічні. Визначено, що для досягнення головної мети регіонального розвитку при розробці механізмів та інструментів забезпечення регіонального розвитку доцільно брати до уваги зазначені детермінанти. Розглянуто ефективні інструменти та належні механізми забезпечення регіонального розвитку, що лежать у його основі, зокрема, механізми співробітництва з громадськістю, стимулювання розвитку економічно пов'язаних бізнес-кластерів і м'якої інфраструктури, механізми підтримки малого бізнесу та розвитку робочої сили, стратегії формування сприятливого місцевого ділового клімату.

Ключові слова: регіональний розвиток, детермінанти розвитку, якість життя.

СОВРЕМЕННЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

УДК 332.1

Стукало Н. В.

Деркач Н. И.

Определены современные детерминанты регионального развития, основной целью которого является стабильное улучшение качества жизни всех слоев населения. Детерминанты регионального развития были разделены, с одной стороны, на локальные, региональные, национальные и глобальные, а с другой – на индивидуальные, корпоративные, отраслевые, макроэкономические. Определено, что для достижения главной цели регионального развития при разработке механизмов и инструментов обеспечения регионального развития целесообразно принимать во внимание указанные детерминанты. Рассмотрены эффективные инструменты и надлежащие механизмы обеспечения регионального развития, лежащие в его основе, в частности, механизмы сотрудничества с общественностью, стимулирование развития экономически связанных бизнес-кластеров и мягкой инфраструктуры, механизмы поддержки малого бизнеса и развития рабочей силы, стратегии формирования благоприятного местного делового климата.

Ключевые слова: региональное развитие, детерминанты развития, качество жизни.

MODERN DETERMINANTS OF REGIONAL DEVELOPMENT

Modern determinants of regional development, the aim of which is sustainable improvement of all social groups of people life quality, have been defined in the article. The determinants were divided into local, regional, national, global – on one hand, and into individual, corporate, regional, macroeconomic – on the other hand. It was determined that in order to achieve the main purpose of regional development the above-mentioned determinants should be taken into account while developing the mechanisms and instruments of providing this development. The effective instruments and proper mechanisms which are the basis of regional development have been considered. Among them are public relations, stimulating the development of business clusters and soft infrastructure, mechanisms of small business supporting and manpower development, strategies of forming the propitious local business climate.

Key words: regional development, determinants of development, life quality.

Кризові та посткризові умови функціонування як національних економік, так і світового господарства у цілому, змушують науковців, практиків, урядовців шукати нові, переглядати і вдосконалювати старі механізми та інструменти забезпечення економічного розвитку. З метою оперативного реагування на виклики глобалізації активний пошук ведеться не тільки на міжнародному і національному, але й на місцевому рівнях. Динамізм сучасних глобальних і національних економічних та фінансових умов висуває нові вимоги до регіонів і робить виклик місцевій владі. Зростання добробуту місцевого населення, успіх регіональної політики розвитку цілковито залежать від здатності місцевої влади та громади адаптуватися до умов, що постійно змінюються, формувати довготривалу стратегію сталого розвитку регіону, ефективно використовувати природні переваги регіону та компенсувати існуючі кліматичні, демографічні та інші недоліки та перешкоди.

Актуальність дослідження проблем регіонального розвитку та пошуку шляхів їх вирішення привертає увагу як вітчизняних, так і закордонних науковців. Зокрема, доцільно відзначити праці Р. Бінгема, Ед. Гілла, С. Вайта, Г. Свінбурна, П. Круша, В. Куйбіди, А. Ткачука, Т. Забуковець-Ковачича та ін. У роботах зазначених фахівців досліджуються: світовий досвід реалізації регіональної політики, пошук механізмів фінансування регіонального розвитку, особливості його правового регулювання, методи регіональних досліджень. Разом з тим ще й досі не проведена систематизація сучасних детермінант регіонального розвитку.

Метою даної статті є визначення та систематизація сучасних детермінант регіонального розвитку, а також механізмів та інструментів його

забезпечення.

Відповідно до філософського словника [1], розвиток – це "незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів". Тільки одночасна наявність усіх вищезгаданих властивостей – незворотності, спрямованості, закономірності – виділяє розвиток серед усіх інших змін. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як зміна його складу або структури. Основними типами розвитку є еволюція та революція, а також прогрес і регрес. Інколи автори розуміють розвиток як "здійснення зміни на краще" [1], що безумовно звужує дане поняття, але враховує його тлумачення економістами як забезпечення зростання соціального, економічного, екологічного добробуту та якості життя громадян. Розвиток економіки передбачає закономірний процес кількісно-якісних змін у межах економічної системи, її перехід у нову якість, досконалішу форму [2, с. 4]. Цікавим є те, що Економічна енциклопедія відрізняє розвиток економіки та економічний розвиток, який розуміється як незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва [3, с. 283]. З іншого боку, економічний розвиток розуміється як процес створення робочих місць і матеріальних цінностей через мобілізацію людських, фінансових, грошових, фізичних та природних ресурсів для виготовлення ринкових товарів та послуг [3]. Отже, під розвитком економісти, як правило, розуміють незворотний, спрямований, закономірний еволюційний прогрес суспільства.

До середини ХХ сторіччя планування та забезпечення розвитку було прерогативою центральних органів влади. У першій половині ХХ сторіччя уряди країн світу застосовували переважно

"галузеви" підхід до розвитку на основі єдиних для всієї країни загальнонаціональних програм. У 1950-х та 1960-х роках почали занепадати старі галузі промисловості та "галузева" політика урядів спрямовувалася на їх підтримку [4, с. 5]. Згодом пріоритети урядової політики змінилися, оскільки була визнана наявність диспропорцій регіонального розвитку, виявлені специфічні проблеми окремих регіонів, а отже, доведена доцільність індивідуального підходу до розвитку кожного регіону. В основу сучасної урядової політики покладені підходи "регіонального розвитку", що передбачають задоволення широкого кола потреб окремих територій і формування умов до розвитку даних територій.

Разом з тим виникає потреба у впорядкуванні понятійно-термінологічного апарату регіонального розвитку і розмежуванні окремих понять, що вживаються у даному контексті. Сьогодні в економічній термінології використовуються такі поняття, як "регіональний розвиток", "місцевий економічний розвиток", окрім того, слід звернути увагу на особливості вживання понять "територія" та "регіон".

Під регіоном розуміють "територію країни із специфічними природно-кліматичними та економічними умовами і характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил з урахуванням демографічних, історичних, соціальних особливостей, розвиток якої здійснюється на основі законів національної та регіональних економік, у результаті чого формуються регіональні економічні відносини" [2, с. 5]. Таким чином, до основних критеріїв виокремлення регіону відносяться спільність народногосподарських та регіональних завдань, техніко-економічні особливості розвитку промисловості та сільського господарства, наявність суб'єктів господарювання, об'єднаних регіональними економічними, політичними, соціальними, культурно-етнічними інтересами, у результаті яких утворюється регіональний тип відтворення соціальної системи.

Досліджуючи особливості територіально-адміністративного устрою держави, особливості соціально-економічного функціонування окремих територій, формування державної політики у цій сфері, науковці спираються на теорії регіонального розвитку, зокрема, посткейнсіанську теорію, неокласичний регіональний підхід, теорію незбалансованого розвитку, суспільні теорії регіоналізму, технологічні теорії [3, с. 164]. В основі усіх цих теорій лежить питання ступеня втручання держави у розвиток регіонів. Так, основою посткейнсіанської теорії є постулат щодо необхідності державного регулювання регіонального розвитку з метою вирівнювання регіональних диспропорцій і стимулювання

приватного інвестування у розвиток депресивних територій. На користь активного втручання держави у регіональний розвиток виступають і прихильники теорії незбалансованого розвитку, які вважають, що відсутність державного регулювання даних процесів призведе до суттєвого зростання розбіжностей у рівні соціально-економічного розвитку окремих регіонів. На відміну від попередніх теорій неокласичний регіональний підхід як основну рушійну силу регіонального розвитку та подолання регіональних диспропорцій розглядає ринкові сили та вільний нерегульований ринок, які з плином часу призведуть до природного перерозподілу інвестиційних коштів і вирівнювання регіональних можливостей. Формування суспільних теорій регіоналізму було викликано необхідністю дослідження конфлікту загальнодержавних і регіональних інтересів, а також потребою справедливого перерозподілу ресурсів і владних функцій між центральною та місцевою владою. Технологічні теорії аргументують доцільність створення регіональних центрів (зон) концентрації технологічного і соціально-економічного розвитку, зокрема технополісів, вільних економічних зон тощо.

Очевидним є факт, що у чистому вигляді жодна з цих теорій не матиме ефективного застосування на практиці. Сучасна регіональна політика кожної окремої держави ґрунтується на поєднанні вищезгаданих теорій та інтегруванні їх постулатів. Проте акценти поступово зміщуються у бік підвищення ролі місцевої влади, зростання її соціально-економічної активності, відповідальності за регіональний розвиток з урахуванням місцевих потреб і можливостей, здатності регіонів до саморозвитку територій. Отже, поступово формується парадигма нового регіоналізму.

З іншого боку, у сучасній економічній термінології часто вживається термін "місцевий економічний розвиток". Фахівці Світового банку [5] відзначають, що метою місцевого економічного розвитку (MER) є формування економічного потенціалу населеної місцевості з метою покращення економічного майбутнього та підвищення рівня життя усього населення. Для досягнення цієї мети різні організації, установи та підприємства, як державні, так і недержавні, співпрацюють для економічного зростання та створення зайнятості. В основі розробки і впровадження сильної стратегії місцевого економічного розвитку повинні лежати унікальні місцеві умови, аналіз слабких і сильних сторін, загроз і перспектив даної території. Ефективність реалізації даної стратегії досягається шляхом партнерства місцевих органів влади, бізнесу та широкої громадськості.

Вважається, що у світовій практиці MER почали застосовувати ще на початку 70-х років минулого

сторіччя, коли місцеві органи управління зрозуміли свою роль в укріпленні економічної життєздатності окремих територій. Хоча слід зауважити, що ще у 1926 році менеджери промислових парків США створили Американську асоціацію економічного розвитку, яка займається саме місцевим економічним розвитком, а у 1937 році у Міссісіпі держава вперше випустила облігації промислового розвитку [6, с. 3]. З того часу стратегічне планування МЕР стає дедалі важливішим видом діяльності в усіх регіонах по всьому світу. На різних етапах еволюції МЕР розвивалися різні механізми та інструменти його забезпечення. Так, до початку 80-х років ХХ сторіччя основними інструментами забезпечення МЕР були крупні гранти, субсидійовані інвестиції в інфраструктуру, пільгові кредити для виробничих інвестицій, зменшення виробничих витрат, звуження ставок оподаткування. Таким чином, акцент робився на залучення зовнішніх (не місцевих) інвестицій у виробничий комплекс території та створення твердої інфраструктури. У 80-х – 90-х роках ХХ сторіччя акцент змістився у бік внутрішніх інвестицій, які спрямовувалися у конкретні галузі, на фоні збереження і зростання існуючих місцевих підприємств. Прямі платежі окремим суб'єктам бізнесу, бізнес-інкубатори, технічне консультування, підтримка малого бізнесу стали пріоритетними інструментами місцевого економічного розвитку. З кінця 1990-х років почали формуватися сприятливий діловий клімат, розвиватися так звана м'яка інфраструктура (обмін знаннями, раціоналізація регулювання, розвиток людських ресурсів) і партнерські відносини між державою та бізнесом, зростати якість життя місцевого населення, покращуватися умови роботи для інвесторів. Інвестиції набули цілеспрямованого характеру, виходячи з місцевих порівняльних переваг. Серед інструментів МЕР вирішальної ролі набули інтегровані стратегії щодо формування сприятливого ділового клімату конкретної місцевості, заходи стимулювання розвитку місцевих компаній, створення економічно пов'язаних бізнес-кластерів, ініціювання регіональних і місцевих програм економічного розвитку.

У даній роботі будемо вживати більш широкий за змістом та економічною сутністю термін "регіональний розвиток".

У сучасних умовах регіональний розвиток знаходиться під впливом детермінантів різного рівня: з одного боку, глобальних, національних, регіональних, локальних, а з іншого – макроекономічних, галузевих, корпоративних, індивідуальних (рисунок). Ці детермінанти

здійснюють потужний вплив на розвиток регіонів та унеможливають формування ефективної регіональної політики без їх урахування.

Локальні детермінанти регіонального розвитку включають якість місцевого управління, регіональну інфраструктуру, рівень охорони здоров'я, за-безпечення освіти та безпеки, наявність місцевих умов для розвитку. Очевидним є факт, що розвиток будь-якої території, населеного пункту залежить від таких факторів, як: наявність житлових фондів, достатність і розгалуженість мереж енерго- та водопостачання, розвиненість транспортної інфраструктури та телекомунікаційних мереж, наявність закладів освіти та охорони здоров'я, якісних та кваліфікованих кадрів. Критичне значення має наявність послуг для бізнесу, належних зв'язків між бізнесом, освітою та наукою, а також здатність місцевої влади продукувати сприятливе середовище для розвитку бізнесу, бажання спростити процедури для бізнесу. Ключовою локальною детермінантою регіонального розвитку є репутація регіону як сприятливого для ведення бізнесу.

Урахування локальних детермінант є необхідною, але недостатньою вимогою для формування ефективної регіональної політики, оскільки кожна конкретна територія не є ізольованою та самодостатньою. Території та регіони конкурують за залучення інвестицій, знаходяться у постійній взаємодії та співробітництві як між собою, так і з центральними органами влади. Звичайно, конкурентоспроможність регіону визначається, насамперед, його місцевими умовами, але, з іншого боку, наявність потужних регіонів-конкурентів, їх відкритість до міжрегіонального співробітництва, рівень розвиненості їх інфраструктури, економіки, ресурсної бази багато в чому визначають розвиток регіонів-сусідів.

Національні детермінанти переважно включають законодавчі та регуляторні чинники, оскільки політика регіонального розвитку є частиною загальнодержавної економічної політики. Окрім того, регіон розвивається у політичному та економічному середовищі держави. Державна податкова, бюджетна, грошово-кредитна політики визначають умови та напрями подальшого розвитку регіону. Національні детермінанти стають ключовими чинниками розвитку регіонів в умовах високої централізації державного управління. Разом з тим чим більше децентралізовані функції держави, тим менший вплив здійснюють детермінанти цього рівня на регіональний розвиток.

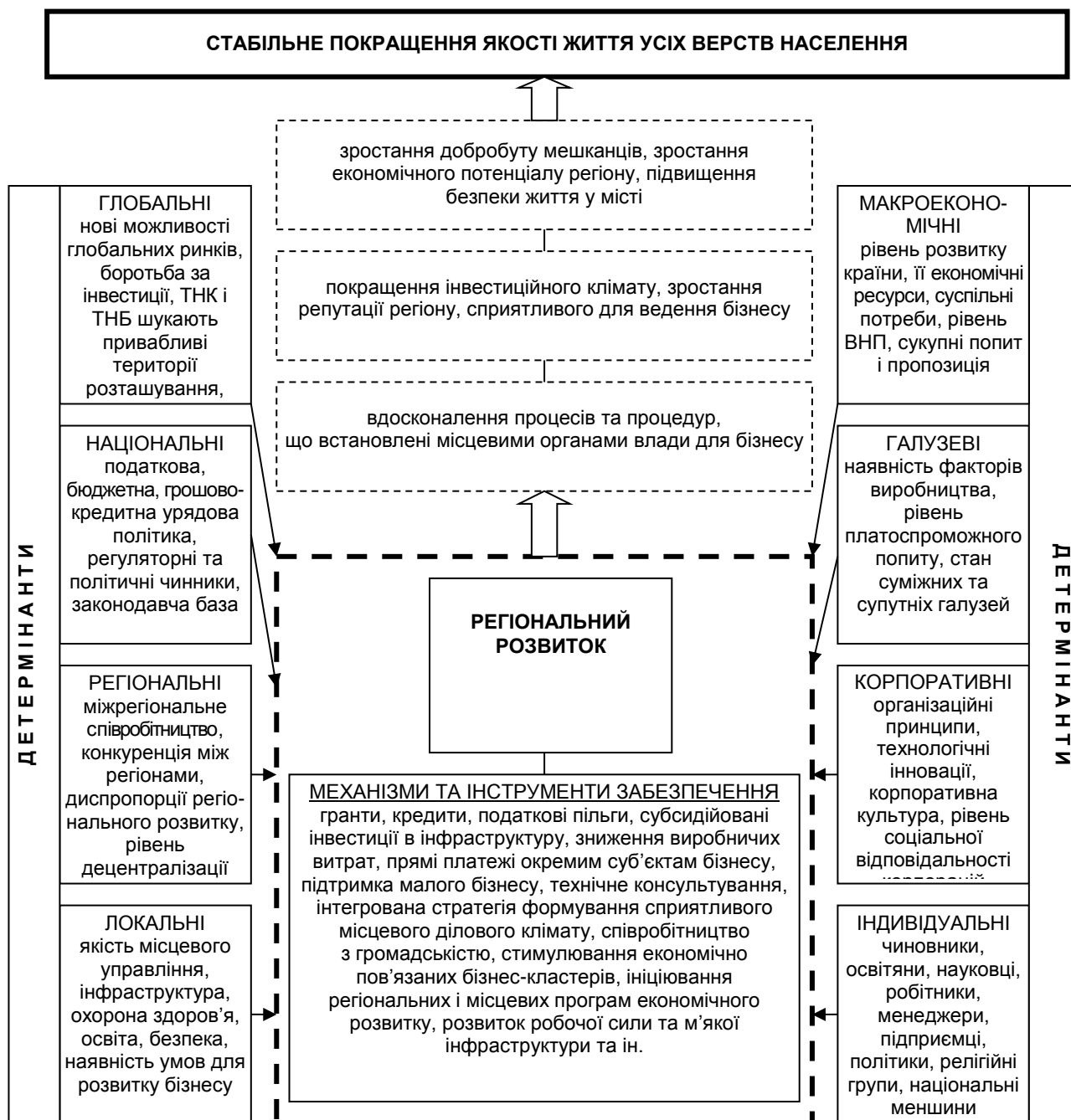

Рис. Регіональний розвиток: цілі, механізми, інструменти, детермінанти

Глобалізаційні процеси стали невід'ємною частиною економічного, фінансового, політичного, соціального розвитку як держав світу, так і їх окремих територій і регіонів. Вплив глобальних детермінантів на регіональний розвиток виявляється через діяльність транснаціональних банків і корпорацій, створення нових інвестиційних можливостей та існування потенційних загроз глобального ринку. Зокрема, глобальна фінансова криза 2007 – 2008 років поставила місцеву владу перед необхідністю пошуку альтернативних джерел доходів до місцевих

бюджетів.

Інша група детермінантів включає індивідуальні, корпоративні, галузеві та макроекономічні фактори. Рівень кваліфікації, освіченості та порядності місцевих чиновників, якість менеджменту та кадрового потенціалу регіону в усіх сферах: науці, освіті, виробництві, підприємницьких структурах, є чи не найважливішими чинниками регіонального розвитку. З іншого боку, корпоративні детермінанти, зокрема, організаційні принципи, технологічні інновації,

корпоративна культура, рівень соціальної відповідальності корпорацій здійснюють потужний вплив на розвиток регіонів. Галузеві детермінанти включають наявність факторів виробництва, рівень платоспроможного попиту, стан суміжних та супутніх галузей. Рівень розвитку країни, її економічні ресурси, суспільні потреби, рівень ВВП, сукупні попит і пропозиція формують макроекономічні детермінанти.

В основі регіонального розвитку лежать ефективні інструменти та належні механізми його забезпечення. Слід звернути увагу на розробку механізмів співробітництва з громадськістю, стимулювання розвитку економічно пов'язаних бізнес-кластерів і м'якої інфраструктури, механізми підтримки малого бізнесу та розвитку робочої сили, стратегії формування сприятливого місцевого ділового клімату тощо.

Таким чином, сучасний регіональний розвиток знаходиться під впливом численних детермінантів, які можна поділити, з одного боку, на локальні, регіональні, національні та глобальні, а з іншого – на індивідуальні, корпоративні, галузеві та макроекономічні. Для досягнення головної мети регіонального розвитку – стабільного покращення життя усіх верств населення – при розробці механізмів та інструментів забезпечення регіонального розвитку доцільно брати до уваги вищезазначені детермінанти, що дозволить сформувати збалансовану політику регіонального розвитку та забезпечити її ефективну імплементацію.

Література: 1. Философский энциклопедический словарь / редкол. : С. С. Аверинцев и др. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с. 2. Куйбіда В. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід / В. Куйбіда, А. Ткачук, Т. Забуковець-Ковачич ; за заг. ред. Р. Ткачука. – К. : Леста, 2010. – 224 с. 3. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 3 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2002. – 952 с. 4. Бінгем Р. Фінансування економічного розвитку / Бінгем Річард, Гілл Едвард, Вайт Сем міс ; пер. з англ. Г. Пехник та В. Дегтярьова. – Львів : Літопис, 2003. – 416 с. 5. Круш П. В. Сучасні методи регіональних досліджень [Електронний ресурс] / Круш П. В. // Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/11380811-ekonomika/suchasni_metodi_regionalnih_doslidzhen. 6. Свинбурн Г. Местное экономическое развитие. Краткий справочник / Свинбурн Гвен. – Вашингтон : Всемирный банк, 2006. – 14 с.

References: 1. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar / redkol. : S. S. Averintsev i dr. – 2-e izd. – M. : Sovetskaya entsiklopediya, 1989. – 815 p. 2. Kuibida V. Pehionalna polityka: pravove rehulivannia. Svitovyi ta ukrainskyi dosvid / V. Kuibida, A. Tkachuk, T. Zabukovets-Kovachich ;

za zah. red. R. Tkachuka. – K. : Lesta, 2010. – 224 p. 3. Ekonomichna entsyklopediia : u 3 vol. Vol. 3 / redkol. : S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. – K. : Akademiia, 2002. – 952 p. 4. Binhem R. Finansuvannia ekonomichnoho rozvytku / Binhem Richard, Hill Edvard, Vait Sem mis ; per. z anhl. H. Pekhnyk ta V. Dehtiarivova. – Lviv : Litopys, 2003. – 416 p. 5. Krush P. V. Suchasni metody rehionalnykh doslidzhen [Elektronnyi resurs] / Krush P. V. // Natsionalna ekonomika: pehionalnyi ta munitsypalniy riven. – Rezhym dostupu : http://pidruchniki.ws/11380811/ekonomika/suchasni_metodi_regionalnih_doslidzhen. 6. Svinburn G. Mestnoe ekonomicheskoe razvitie. Kratkiy spravochnik / Svinburn Gven. – Vashington : Vsemirnyy bank, 2006. – 14 p.

Інформація про авторів

Стукало Наталія Вадимівна – докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки і світових фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (49050, м. Дніпропетровськ, вул. Наукова, 13, корп. 9, к. 412, e-mail: int_finance@i.ua).

Деркач Микола Іванович – докт. екон. наук, доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (49050, м. Дніпропетровськ, вул. Наукова, 13, корп. 9, к. 412, e-mail: int_finance@i.ua).

Інформація об авторах

Стукало Наталия Вадимовна – докт. екон. наук, профессор, заведующая кафедрой международной экономики и мировых финансов Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара (49050, г. Днепропетровск, ул. Научная, 13, корп. 9, к. 412, e-mail: int_finance@i.ua).

Деркач Николай Иванович – докт. екон. наук, доцент кафедра международной экономики и мировых финансов Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара (49050, г. Днепропетровск, ул. Научная, 13, корп. 9, к. 412, e-mail: int_finance@i.ua).

Information about the authors

N. Stukalo – Doctor of Economics, Professor, Head of International Economics and World Finance Department, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (13, Naukova Str., building 9, room 412, 49050, Dnipropetrovsk, e-mail: int_finance@i.ua).

N. Derkach – Doctor of Economics, Professor of International Economics and World Finance Department, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (13, Naukova Str., building 9, room 412, 49050, Dnipropetrovsk, e-mail: int_finance@i.ua).

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Гавкалова Н. Л.

Стаття надійшла до ред.
10.07.2012 р.

